

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет філології і журналістики

Кафедра полоністики та перекладу

Вікторія Остапчук

Орфографічний та орфоепічний практикум з польської мови

методичні рекомендації

Луцьк – 2025

УДК 811.162.1'355(076+072)

О-76 (© Остапчук В. В.)

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського
національного університету імені Лесі Українки

(Протокол №9 від 21 травня 2025 р)

Рецензенти: Яновець А. І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної та української філології Луцького національного технічного університету;

Кошелюк Олена Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Остапчук В.В.

О-76 Орфографічний та орфоепічний практикум з польської мови: методичні рекомендації / *Вікторія Вікторівна Остапчук*. Луцьк : Вид-во «Вежа», 2025. 30 с.

Методичні рекомендації з вибіркового освітнього компонента «Орфографічний та орфоепічний практикум з польської мови» призначені для здобувачів освіти, які вивчають польську мову як іноземну. Методичні вказівки знайомлять із секретами складних правил польської мови. Наповнені поясненнями та практичними вправами, вони забезпечують міцний фундамент на шляху до оволодіння правильним написанням слів. Тексти орфографічних вправ розширюють загальний кругозір, а літературні цитати привертають увагу до краси польської мови та формують навички виразного читання.

УДК 811.162.1'355(076+072)

© Остапчук В. В., 2025

© Волинський національний університету імені Лесі Українки, 2025

Зміст

1. Вступ.....	4
2. Вживання великої / малої літери.....	5
3. Написання <i>ó-u</i>	12
4. Написання <i>rz-ż</i>	15
5. Написання <i>h-ch</i>	17
6. Написання <i>i-j</i>	20
7. Написання слів з <i>a, e, ot, et, on, en</i>	22
8. Правила правильної польської вимови.....	25
9. Література.....	28

Вступ

Методичні рекомендації з вибіркового ОК «Орфографічний та орфоепічний практикум з польської мови» – актуальні, оскільки оволодіння навичками правильного письма і виразного мовлення є умовою ефективного спілкування. Доступне пояснення теоретичного матеріалу (переважно в таблицях), а також комплекс практичних вправ допоможе чітко, без спотворень, висловлювати думки польською мовою. Основні правила польської орфографії (вживання великої літери, правопис слів з *u* – *ó*, *rz* – *ż*, *ch* – *h*, *om*, *on* – *o*, *em*, *en* – *e*, *i* – *j* та ін.), а також орфоепічні принципи пропонується закріплювати на матеріалі текстів художньої літератури.

Для вдосконалення навичок каліграфічного і грамотного письма у методичній розробці передбачені вправи з посильним орфографічним навантаженням: списування слів із вставлянням пропущених літер, зорові, зорово-слухові, попереджувальні диктанти, диктант із самоконтролем, пояснювальний диктант, диктант, вивчений напам'ять, диктант – переклад.

Для правильної вимови польських слів і пристосування органів мовлення до артикуляції польських звуків у методичних рекомендаціях підібрані скоромовки і вірші.

Вживання великої / малої літери

Słownik ortograficzny języka polskiego podaje zasady użycia wielkich i małych liter. Zasady te opierają się na czterech kryteriach: składniowym, znaczeniowym, graficznym, uczuciowym (grzecznościowym).

Użycie wielkiej litery według kryterium składniowego

Wielką literę stosuje się na początku każdego wypowiedzenia, a także po pytajniku i wykrzykniku

«Już zorza ze słońca, wstającego daleko, spływała na wody stawu Raszyna. Granatowe fale lelejały się cudnie i melodyjnie chlupając tańczyły dokoła badylów suchych trzcin. Żywym płomieniem z głębin przezroczystej wody wybiegły jasne pędy tataraku. Było tak cicho, że wojsko usłyszało daleki szelest suchych zeszłorocznych szuwarów» (S. Żeromski «Popioły»)

«Święty Jakub ma być zburzony? Patrz! Świeci się cały...» (S. Żeromski. „Popioły”).

Wielka litera występuje także po dwukropku, kiedy przytaczana jest cudza wypowiedź: «I podniosłszy oczy nieco w górę, zamyślił się, następnie zaś, choć niepytany, począł mówić, jakoby do siebie: „Kochanie to niedola ciężka...”» (Henryk Sienkiewicz „Pan Wołodyjowski”).

Zgodnie z **zasadami graficznymi** w poezji wielką literę tradycyjnie używamy na początku każdego wersu:

«Romans śpiewam, bo śpiewam! Bo jestem śpiewakiem!
Ona była żebraczką, a on był żebrakiem.
Pokochali się nagle na rogu ulicy,
I nie było uboższej w mieście tajemnicy...» (Bolesław Leśmian „Romans”).

Czasami wielkie litery daje się tylko na początku wierszu, rezygnując także z użycia interpunkcji:

«Śpieszmy się kochać ludzi tak szybko odchodzą
zostaną po nich buty i telefon głuchy
tylko co nieważne jak krowa się wlecze
najważniejsze tak prędkie że nagle się staje
potem cisza normalna więc całkiem nieznośna
jak czystość urodzona najprościej z rozpacz
kiedy myślimy o kimś zostając bez niego
Śpieszmy się...» (ks. Jan Twardowski)

Ze względów znaczeniowych wielką literą piszemy:

- imiona, nazwiska, przezwiska, przydomki i pseudonimy ludzi np. *Jan Brzechwa, Wisława Szymborska, Wstydlivy, Chrobry, Lwie Serce*;
- imiona własne zwierząt, bohaterów literackich, postaci fikcyjnych np. *kot Puszek, Kaczka Dziwaczka, Królowa Śniegu*;

Jeśli w imieniu bohatera jest przyimek, pisze się on małą literą (Kot w Butach).

- imiona bogów i istot mitologicznych, np. *Artemida, Atena, Apollo, Satyra*;
- nazwy mieszkańców części świata, krajów, członków narodów, ras, np. *Azjata, Europejczyk, Włoch, Ukrainka, Żyd, Murzyn*;
- nazwy państw, regionów, prowincji, miast, wsi, np. *Włochy, Kraków, Nowa Wieś, Dąbrówka*,
- nazwy geograficzne i topograficzne, np. *Bałtyk, Pacyfik, Tatry, Sahara*.

Zgodnie z zasadami pisowni w dwuczłonowych nazwach geograficznych, gdy drugi człon jest rzeczownikiem w dopełniaczu (np. *Góra Kościuszki, Morze Barentsa, Jezioro Wiktorii*) lub przymiotnikiem w mianowniku (np. *Morze Japońskie, Półwysep Bałkański, Morze Egejskie, Półwysep Krymski, Pobrzeże Szczecińskie, Wyżyny Polskie*), oba człony piszemy wielką literą. Gdy człon drugi w wielowyrazowych nazwach geograficznych jest rzeczownikiem w mianowniku, zapisywany jest wielką literą, wówczas pierwszy człon – *morze, jezioro, cieśnina, wyżyna czy góra* – zapisujemy małą literą, np.: *góra Synaj, ocean Pacyfik, morze Bałtyk*.

Wielką literą piszemy także:

- nazwy mieszkańców terenów geograficznych, np. *Ślęzak, Pomorzanin*;
- nazwy dynastii, np. *Jagiellonowie, Piastowie*;
- przymiotniki dzierżawcze, odpowiadające na pytanie *czyj?* i kończące się na *-in, -yn, -ów, -owski, -owy*, (poezja Mickiewiczowska, *Zosina chustka*). (Porównajmy: przymiotniki jakościowe (odpowiadające na pytanie *jaki?* piszemy małą literą, np. *opis prawdziwie mickiewiczowski*);
- nazwy dzielnic, ulic, placów, ogrodów, zabytków, np. *Praga Północ, ulica Nowowiejska, plac Wolności, Całun Turyński, Łazienki Królewskie, Brama Floriańska*;

- nazwy świąt i dni świątecznych, np. *Wielkanoc, Wielki Czwartek, Święto Konstytucji 3 Maja*;
- nazwy imprez, którym nadano specjalne tytuły, np. *XVII Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina*.

Jeśli wydarzenia mają charakter cykliczny, używamy wielkiej litery, np. *XXX Letnie Igrzyska Olimpijskie* (ale: *igrzyska olimpijskie*), *Mistrzostwa Świata Wojskowe w Biegach Przełajowych 2010* (ale: *mistrzostwa świata wojskowe*), *Światowe Wojskowe Igrzyska Sportowe 2011* (ale: *światowe wojskowe igrzyska sportowe*), (przymyki w takich nazwach piszemy małą literą).

- nazwy gazet, czasopism, np. *Dziennik Wschodni, Gazeta Wyborcza*;

w tytułach utworów literackich i naukowych wielką literą zapisujemy tylko pierwszy wyraz, np. *Ogniem i mieczem, Podstawy chemii nieorganicznej*.

Wyjątki: *Stary Testament, Nowy Testament, Pismo Święte, Biblia Tysiąclecia* (ale: *Psalterz floriański*).

- nazwy czcionek komputerowych, np. *Times New Roman*;
- w wielowyrazowych nazwach programów telewizyjnych, słuchowisk, audycji wielką literą zapisuje się tylko pierwszy wyraz, np. *Mam talent*; w nazwach audycji cyklicznych wszystkie człony (oprócz przymków, spójników) zapisywane są wielkimi literami, np. *Polskie Radio Program III*;
- nazwy planet i konstelacji, np. *Gwiazda Polarna, Wielka Niedźwiedzica, Bliźnięta*;
- wielką literą zapisujemy nazwy jednoosobowych urzędów w aktach prawnych, np., *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Minister Obrony Narodowej*. Takie nazwy mogą być zapisane dużymi literami i w innych tekstach, jeśli odwołują się do konkretnej osoby. W innych wypadkach używane są małe litery: *minister obrony narodowej*.
- nazwy indywidualne urzędów i władz, np. *Urząd Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Ministerstwo Edukacji Narodowej*;
- nazwy indywidualne urzędów, szpitali, szkół, np. *Szkoła Podstawowa numer 5 imienia Henryka Sienkiewicza*.

Przymyki, spójniki, wyrażenia: *imienia, pod wezwaniem, na rzecz, do spraw, wyrazy numer, przeciwko itp.*, występujące w nazwach jednostkowych, piszemy małą literą. Ta

sama zasada obowiązuje, gdy w nazwach występują one w formie skróconej (np. *Zespół Szkół nr 2 im. Adama Mickiewicza*). W nazwach własnych placówek oświatowych także wyraz „stopnia” piszemy małą literą, np. *Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia numer 5 imienia Fryderyka Chopina*.

Skrócone nazwy instytucji, w tym także szkół, których pełna nazwa została wymieniona wcześniej, możemy zapisać dwojako: albo stosując wielką literę, albo małą, np.: *Szkoła Podstawowa nr 4 ma siedzibę na ulicy Kościuszki. Do Szkoły (albo: szkoły) można dojechać autobusem*.

- nazwy zespołów muzycznych, drużyn sportowych itp., np. *Łydka Grubasa, Lech Poznań*;
- nazwy orderów (*Order Odrodzenia Polski*), odznaczeń, (*Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski*), nagród (*Europejska Nagroda Naukowa im. Stanisława Lema, Nagroda „Przeglądu Wschodniego”*)
 - Jeśli nazwa nagrody ma formę mianownika, słowo „nagroda” zapisujemy małą literą, np. *nagroda Prix Galien Polska*;
- nazwy marek wyrobów przemysłowych, np. *Audi, Adidas. motocykl „Jawa”* (motocykl marki Jawa).

Użycie wielkiej litery ze względów uczuciowych (grzecznościowych)

W korespondencji zaimki zapisywane są wielką literą (*Piszę do Ciebie...*). Z takim zapisem spotykamy się także w podaniach (np. *Panie Konsulu, zwracam się z prośbą...*).

Poetyckie lub opisowe nazwy ważnych historycznych wydarzeń oraz terminy patriotyczne są czasami zapisywane wielkimi literami (np. *Powstanie Warszawskie, Zjazd Gnieźnieński, Bitwa pod Grunwaldem, Ojczyzna*), w innych przypadkach zaleca się stosowanie małych liter.

Małą literą piszemy:

- rasy psów, np. *jamnik, owczarek niemiecki*;
- nazwy dni tygodnia: *poniedziałek, środa, sobota, niedziela*.

WYJĄTKI: *Środa Popielcowa, Niedziela Palmowa, Niedziela Wielkanocna, Poniedziałek Wielkanocny, Wielki Czwartek, Wielki Piątek, Wielka Sobota*.

- nazwy miesięcy;
- nazwy okresów kalendarzowych: *kwartał, rok, wiek; adwent, karnawał, post*;
- nazwy okresów i prądów kulturalnych: *odrodzenie, oświecenie, romantyzm, pozytywizm*. Jeśli tego typu wielowyrazowa nazwa oznacza również grupę osób związanych z kierunkiem literackim, wszystkie wyrazy w takim określeniu piszemy dużymi literami: *Młoda Polska*;

- nazwy wydarzeń historycznych: *druga wojna światowa, powstanie styczniowe, potop szwedzki*;

- nazwy obrzędów i zwyczajów: *andrzejki, dyngus, tłusty czwartek*;
- gatunkowe nazwy modlitw, utworów literackich: *msza, oda, pieśń, powieść, symfonia*;

- nazwy różnego rodzaju wytworów przemysłowych: *fiat, mercedes, aspiryna, napoleon* (= koniak), *pierniki toruńskie, adidas*; nazwy firm wytwarzających te artykuły oraz nazwy marek firmowych pisze się wielką literą, np. *samochód marki Fiat* albo *samochód „Fiat”*;

- nazwy jednostek monetarnych: *złoty, grosz, marka, dolar, napoleon*;
- nazwy sztucznych języków międzynarodowych: *esperanto*;
- potocznie używane jednoczłonowe nazwy roślin: *jabłko, brukselka, mikołajek, patison*;

- nazwy tańców: *walc, krakowiak, polka, polonez, twist*;
- nazwy urzędów, władz: *uniwersytet, szkoła*;
- tytuły naukowe i zawodowe: *magister, doktor habilitowany, dziennikarz*;
- nazwy godności: *prezydent, rektor, król*;
- nazwy żołnierzy z różnych rodzajów wojska: *saper, ułan*;

- nazwy członków zgromadzeń zakonnych *franciszkanin* (ale: *kościół Franciszkanów*), *kapucyn*, *jezuita*;
- nazwy członków organizacji politycznych, wyznawców religii, np. *chrześcijanin*, *katolik*, *komunista*;
- nazwy istot mitologicznych: *elfy*, *nimfy*, *syreny*;
- nazwy mieszkańców miast i wsi: *paryżanka*, *warszawianka*, *wrocławianin*;
- nazwy oznaczające położenie geograficzne, strony świata i okręgi administracyjne: *biegun północny*, *południowy zachód*, *równik*.

«WIELKĄ LITERĄ zawsze się pisze:
nazwy urzędów, władz, stowarzyszeń
oraz imiona wszelakich istot:
Sejm Polski, Jowisz, Azor, Mefisto.
Nazwy mieszkańców ziem, części
świata:
Marsjanin, Polak, Ślązak, Azjata,
geograficzne nazwy, więc:
Ural, Bałtyk, Lubelskie, Barania Góra.
Nazwy miast, ulic, dzielnic:
Ochota, plac Zbawiciela, ulica Złota,
nazwy odznaczeń oraz medali,
świąt, wszelkich zlotów i festiwali.
Wreszcie – w tytułach ustaw, dzieł,
wierszy
dużą literę wstaw w wyraz pierwszy.
Pisz: Konstytucja 3 maja,
Zew krwi, Hołd pruski, Ostatni
zajazd».

«Śmiało pisz LITERKI MAŁE
w słowach: ferie, średniowiecze,
maj, karnawał, poniedziałek –
bo to określenie czasu, człeczce.
Mała lubi też literka
nazwy członków zrzeszeń, wyznań
jak: dąbrowszczak, konfederat,
jezuita.
Łatwe, przyznasz?
A że głodni poznaniacy
raz litery duże zjedli,
maleńkimi pisz, mój Pankracy,
nazwy mieszkańców miast i osiedli:
województwo białostockie,
powiat łódzki – nie kraina,
administracyjny okręg
małą literką zaczynaj.
Także zdarzenia dziejowe,
Przykład: wojna polsko-szwedzka,
Powstanie listopadowe...
Ale dość! Nie męczmy dziecka».

Ćwiczenia

Прочитати текст, вставити пропущені літери, пояснити орфограми

Historia obchodów ...łustego ...zwartku w ...olsce

«Tłusty ...zwartek to jeden z ulubionych zwyczajów ...olaków. Tłusty ...zwartek jest ostatnim ...zwartkiem przed rozpoczęciem ...ielkiego ...ostu. Kiedyś obchodzenie go polegało na zjedzeniu jak największej ilości tłustych potraw. Dzisiaj tego dnia zjada się pączki, faworki i inne słodkości. To, kiedy wypadnie ...łusty ...zwartek, jest uzależnione

od daty ...ielkanocy. Dzień ten przypada bowiem zawsze 52 dni przed ...ielkanocą. Jest to też ...zwartek poprzedzający ...rodę ...opielcową. Wielu ...olaków uwielbia ...łusty ...zwartek. Tego dnia w cukierniach ustawiają się długie kolejki po świeże pączki. Znany jest przesąd mówiący, że aby mieć szczęście przez cały rok, należy zjeść pączka w ...łusty ...zwartek. Równie chętnie co pączki, zjadamy tego dnia także faworki, zwane chrustami. Same pączki natomiast serwowane są w tak wielu formach i z tak wieloma różnymi nadzieniami, że każdy znajdzie coś dla siebie» [https://www.rowne.pl.ua/pl/archives/6213].

Вибрати правильний варіант написання слів у текстах

«Białowieski P(p)ark Narodowy – P(p)olski P(p)ark N(n)arodowy położony w P(p)ółnocno-W(w)schodniej części P(p)olski, w W(w)ojewództwie P(p)odlaskim. Jest to drugi po P(p)ienińskim P(p)arku N(n)arodowym P(p)ark N(n)arodowy w P(p)olsce i jeden z pierwszych w E(e)uropie. Puszcza B(b)iałowieska jest środowiskiem życia dla olbrzymiej liczby gatunków zwierząt. Symbolem parku jest żubr, gdyż właśnie w tym parku ocalono od zagłady to zwierzę. Puszcza B(b)iałowieska jest najlepiej zachowanym lasem naturalnym na N(n)izinie W(w)schodnioeuropejskiej. Największą powierzchnię zajmują lasy grądowe (dębowo-grabowe), które rosną na najżyźniejszych glebach (P)puszczy. W miejscach zalewanych przez kilka miesięcy wodą, rosną olsy i łęgi, składające się głównie z olszy czarnej i jesionu. W suchszych miejscach rosną natomiast bory sosnowe, świerkowe i mieszane. Występuje tu 20 zespołów leśnych. Ogólnie flora parku liczy ponad 1000 gatunków roślin» [https://pl.wikipedia.org/wiki/Bia%C5%82owieski_Park_Narodowy].

Celem działania U(u)niwersytetu T(t)rzeciego W(w)ieku jest poprawa jakości życia osób starszych. Jagielloński U(u)niwersytet T(t)rzeciego W(w)ieku był jedną z pierwszych jednostek edukacyjnych w kraju z ofertą skierowaną do seniorów.

Urząd S(s)tanu C(c)ywilnego – jednostka organizacyjna wchodząca w skład U(u)rzędu gminy, służąca do rejestracji zdarzeń dotyczących urodzeń, zawieranych związków małżeńskich i zgonów. Od 1975 roku w budynku W(w)illii T(t)empskiego znajduje się U(u)rząd S(s)tanu C(c)ywilnego w T(t)oruniu.

Pisownia ó-u

ó	– wymiana na <i>o</i>	<i>brzózka – brzoza, stój – stoję</i>
	– wymiana na <i>e</i>	<i>siódemka – siedem, zbiór – zbierać</i>
	– wymiana na <i>a</i>	<i>mówić – mawiać</i>
	– w zakończeniach <i>-ów, -ówna, -ówka</i>	<i>Kraków, Nowakówna, żarówka</i> (wyjątki: <i>zasuwka, skuwka</i>)
	– wyjątkowo na początku wyrazów: <i>ósmy, ósemka, ów, ówdzie, ówczesny</i> .	«Z <i>ó</i> zamkniętym sprawa gładka: na początku bywa z rzadka, a na końcu, mili moi, nigdy takie <i>ó</i> nie stoi. <i>Ów ówczasie ósmy</i> był i się <i>ówdzie</i> szybko skrył»
	– wyrazy, w jakich brak wymiany na <i>o, e</i> . Np.: <i>góra, chór, krótki, który, ołówek, oprócz, jaskółka, Józef, klótnia, król, córka, mózg, czółno, ogórek...</i>	« <i>Królewskie córki, kłódki, ogórki, żółte wiewiórki, próchna i wiórki, róże na płótnie, królicze klótnie, mózg, próba, sójka, z różgą jaskółka, wójt z wrózką w chórze, z włóczniami tchórze, Józka ołówek i kilka pólek, źródła i góry, włóczki i skóry, równy i różny, krótki i próżny, oprócz, ogólnie, póki, szczególnie</i> – jeśli w tych słowach wpiszesz <i>ó</i> z kreską, z dyktanda zawsze wyjdiesz zwycięsko».
	piszemy również wtedy, kiedy w języku ukraińskim w wyrazach tego samego rdzenia występuje <i>o, e, i</i> :	<i>sól – сіль, pióro – перо, góra – гора.</i>
u	piszemy w większości wyrazów polskich (tam, gdzie nie występuje <i>ó</i>)	<i>artykuł, musztarda, muzyka, nuda, żurek.</i>
	zawsze piszemy na końcu wyrazów	<i>domu, panu, lwu, kotu, dwustu, niskiemu.</i>
	na początku wyrazów	<i>ucho, uderzenie, ulica, upadek, Urszula, ukołysać, ul.</i>
	występuje w formach czasu teraźniejszego zakończonych na <i>-uję, -ujesz, -uje, -ujemy, -ujecie, -ują</i> , a także w formach trybu rozkazującego zakończonych na <i>-uj, -ujmy, -ujcie</i>	<i>kieruję, kierujesz, kieruje, kierujemy, kierujecie, kierują, kieruj, kierujmy, kierujcie</i>
	piszemy w wielu zakończeniach zdrobnień – słów oznaczających pozytywny albo pogardliwy stosunek do obiektu: <i>-uch, -uchny, -uchna, -ul, -ula, -ulo, -un, -unek, -unia, -unka, -unio, -uń, -usia, -us, -uszek, -uś, -uśki, -utki</i> itp.	<i>babula, dziadunio, łańcuszek, lizus, damulka, córuchna.</i>
	Głosce [u] w języku ukraińskim odpowiada [y].	<i>pusty – ну́стий, muzeum – музе́й, nauka – нау́ка, student – студе́нт.</i>

Виразно прочитати наведені вірші. На місці пропущених літер вставити *ó/u*

Witold Gawdzik „Kiedy ó, kiedy u?”

«Nikną wszelkie niepokoje,
kiedy stwierdzę: *dwójka – dwoje*.
Nie drży także ma *stalówka*
pisząc: *-ówna, -ów i -ówka*.
Zaokrąglam *ó* w dwu słowach
ósmy, ów, bo: osiem, owa.
I jeszcze jedna dobra rada:
Tam, gdzie słyszysz *-ów* wyraźnie
„o z kreseczką” pisz odważnie.
Również „*-ówna*” no i „*-ówka*”
Nie przeszkodzą ci w klasówkach
Zapamiętaj, zawsze tu
pisz otwarte, zwykle *u*
W słowach: *skuwka i zasuwka*,
Gdyż wyjątkiem są te stówka;
W częstkach: *-unka, -un i -unek*:
Opiekunka, zdun, pakunek.
Pisz je także: w częstce *-ulec*,
Więc: *budulec i hamulec*;
W *ulu, dwu*, gdzie *u* litera
Wyraz kończy lub otwiera.
Wreszcie – niech nikt nie kreskuje
w czasowniku częstki *-uje*».

**Konstanty Ildefons Gałczyński
Rozmowa liryczna**

«– Powiedz mi jak mnie kochasz.
– Powiem.
– Więc?
– Kocham cie w słońc.... I przy blask...
świec.
Kocham cię w kapel...sz... i w berecie.
W wielkim wietrze na szosie, i na
koncercie.
W bzach i w brzozech, i w malinach, i w
klonach.
I gdy śpisz. I gdy prac...jesz sk...piona.
I gdy jajko rozłtł...k...jesz ładnie –
nawet wtedy, gdy ci łyżka spadnie.
W taks...wce. I w samochodzie. Bez
wyjątk....
I na koniec... ..licy. I na początk....
I gdy włosy grzebieniem rozdzielisz.
W niebezpieczeństwie. I na kar...zeli.
W morz.... W g...rach. W kaloszach. I
boso.
Dzisiaj. Wczoraj. I j...tro. Dniem i nocą.
I wiosną, kiedy jask...łka przylata.
– A latem jak mnie kochasz?
– Jak treść lata.
– A jesienią, gdy chm...rki i h...morki?
– Nawet wtedy, gdy g...bisz parasolki.
– A gdy zima posrebrzy ramy okien?
– Zimą kocham cię jak wesoly ogień.
Blisko przy twoim serc.... Koło niego.
A za oknami śnieg. Wrony na śnieg....»

Переписати тексти, вставляючи замість пропусків *ó / u*.

Zły koń nie pociągnie i z g...ry.
Człowiek bez roz...m..., jak ł...dź bez ster....
Dop...ty dzban wodę nosi, dop...ki się ...cho nie ...rwie.
Gdzie drwa rąbią, tam wi...ry lecą.
G...ra z g...rą się nie znajdzie, człowiek z człowiekiem zawsze.
Jedna jask...łka nie czyni wiosny.

Jask...łka i pszcz...łka zniża, deszcz się do nas zbliża.
Kto p...żno przychodzi, ten sam sobie szkodzi.
Lepiej p...żno niż wcale.
Na Gromniczną mr...z, do skrzyni koż...ch wł...ż.
Na to r...ża ma kolce, żeby nimi kł...ła.
Nie ma r...ży bez kolc...w.
...czciwa praca zasł...g...je na szac...nek.
Żeby k...zka nie skakała, toby n...żki nie złamała.
Kr...k kr...kowi oka nie wykole.
Z pr...żnego i Salomon nie naleję.
P...nkt...alność jest grzecznością kr...l...w.

Za g...rami, za lasami żyła sobie kr...lewna, kt...ra nigdy się nie śmiała. Za przywr...cenie c...rce h...mor... kr...ł obiecał d...żą nagrodę. Z g...r i r...wnin, z las...w i wsi szli wesołkowie. Dało się rozśmieszyć kr...lewnę kr...lewskim... sł...dzą. Z jego figlarstw kr. lewna omal nie pękła ze śmiech....

Ż...czek

Chociaż ż...czek rzecz mał...czka.
Mnie ...rzeka życie ż...czka.
Czy w Przys...sze, czy też w Pszczynie,
życie ż...czka rześko płynie.
Byczo m... jest i przyt...lnie,
w przedwiosenny czas szczeg...lnie.
Szepcze w żytk..., czy w pszenicze.
Śliczne rzeczy swej księżniczce.
Starcza jej na przykład z dali,
mak... w...r na szn...r koralu.
Albo rz...ca gestem szczodrym.
Pod jej n...żki chabrem modrym.
Ż...czk..., ż...czk..., co chcesz za to?
Być ewent...alnie tatą.
Z tego wielka jest na...czka,
Chociaż ż...czek rzecz mał...czka.

Pisownia rz – ż

rz piszemy	kiedy jest wymiana na <i>r</i> w wyrazach pokrewnych i innych formach danego wyrazu	<i>dworzec</i> – <i>dworca</i> , w <i>borze</i> – <i>bór</i> , <i>marzec</i> – <i>marca</i>
	w zakończeniach rzeczowników - <i>mierz</i> , - <i>mistrz</i> , <i>arz</i> , - <i>erz</i>	<i>stolarz</i> , <i>malarz</i> , <i>kołnierz</i> , <i>Kazimierz</i> .
	po spółgłoskach <i>b, p, d, t, g, k, ch, j, w</i>	<i>brzeg</i> , <i>przepraszam</i> , <i>drzwi</i> <i>potrzeba</i> , <i>grzanka</i> , <i>chrzan</i> , <i>zajrzyć</i> , <i>wrzenie</i> (wyjątki: <i>pszenica</i> , <i>pszczola</i> , <i>bukszan</i> , <i>gzęgżółka</i> , <i>kształt</i> , <i>kszyk</i> (nazwa ptaka), <i>piegża</i> (nazwa ptaka), <i>Pszczyna</i> , <i>pszenica</i> , <i>pszenżyto</i> ; wszystkie przymiotniki w stopniu wyższym i najwyższym (<i>lepszy</i> , <i>najlepszy</i> , <i>ładniejszy</i> , <i>najładniejszy</i>);
	kiedy nie wymienia się na <i>r</i>	<i>jarzyna</i> , <i>rzeka</i> , <i>kołnierz</i> , <i>rząd</i> , <i>rzuca</i> , <i>rzemiosło</i> , <i>burza</i> , <i>kurz</i> , <i>orzech</i> , <i>rzecz</i> , <i>twarz</i> , <i>talerz</i>
	W języku ukraińskim dwuznakowi <i>rz</i> odpowiada <i>p</i>	<i>rzodkiew</i> – <i>peducka</i> , <i>morze</i> – <i>mope</i> , <i>rzecz</i> – <i>pič</i> .
ż piszemy	kiedy wymienia się w wyrazach pokrewnych i innych formach danego wyrazu na <i>g, dz, h, z, ź, s</i>	<i>ważę</i> – <i>waga</i> , <i>pieniązek</i> – <i>pieniądz</i> , <i>drużyna</i> – <i>druh</i> , <i>wskażę</i> – <i>wskazać</i> , <i>bliżej</i> – <i>blisko</i> ;
	w wyrazach zakończonych na: - <i>aż</i> , - <i>eż</i>	<i>pejzaż</i> , <i>miraż</i> , <i>młodzież</i>
	po literach: <i>l, ł, r, n</i>	<i>ulżyć</i> , <i>małżonka</i> , <i>rżec</i> , <i>rewanż</i>
	Spółgłosce <i>ż</i> w języku ukraińskim odpowiadają <i>ж</i> albo <i>з</i> .	<i>żubr</i> – <i>зубр</i> , <i>żaba</i> – <i>жаба</i> .

Прочитати наведені нижче тексти, вставити пропущені літери (rz/ż)

1. Kto sieje i o...e, ma pełno w komo...e. 2. Suchy ma...ec, mokry maj będzie ...ytko jako gaj. 3. Gdzie dwóch się bije, tam t...eci ko...ysta. 4. Prawdą świat p...ejdziesz, fałszem w ćwierci utkniesz. 5. Co robisz, rób dob...e, więcej ci nie t...eba. 6. Robakowi dob...e w ch...anie. 7. Wyrósł jak g...yb po deszczu. 8. B...mi głośno pró...na beczka. 9. W Szczeb...eszynie ch...aszcz b...mi w t...cinie. 10. Nie na ka...dym d...ewie siadają ciet...ewie. 11. ...etelny rachunek ut...ymuje p...yjażń. 12. Kiedy się chmu...y, oczekuj bu...y. 13. ...ądny jak pszczoła.

Antoni Słonimski «Alarm»

«"UWAGA! Uwaga! P...eszedł!
Koma t...y!"
Ktoś biegnie po schodach.
T...asnęły gdzieś d...wi.
Ze zgiełku i w...awy
Dźwięk jeden wybucha rośnie,
Kołuje jękliwie,
Głos syren – w oktawy
Opada – i wznosi się jęk:
„Ogłaszam alarm dla miasta Warszawy!”
I cisza
Gdzieś z góry
B...ęczy, b...ęczy, szumi i dr...y.
I pękł
Głucho w głąb
Raz, dwa, t...y, / Seria bomb.
To gdzieś dalej, nie ma obawy.
Pewnie Praga.
A teraz bli...ej, jeszcze bli...ej. / Tu..., tu...
K...yk jak st...ęp krwawy.
I cisza, cisza, która się wzmaga.
„Uwaga! Uwaga!
Odwołuję alarm dla miasta Warszawy!”
Nie, tego alarmu nikt ju... nie odwoła.
Ten alarm trwa.
Wyjcie, syreny!
Bijcie, werble, płaczcie, dzwony kościołów!
Niech gra
Orkiestra marsza spod Wagram,
Spod Jeny.
Chwycicie ten jęk, regimenty,
Bataliony – armaty i tanki,
niech buchnie,
Niech trwa
W płomieniu świętym „Marsylianki”!
Kiedy w południe ludzie wychodzą z kościoła
Kiedy po niebie wiatr obłoki gna,
Kiedy na Pary... ciemny spada sen,
Któ... mi tak ciągle nasłuchiwać ka...e?
Któ... to mnie budzi i woła?
Słyszę szum nocnych nalotów.
Płyną nad miastem. To nie samoloty.
Płyną zbu...one kościoły,
Ogrody zmienione w cmenta...e,
Ruiny, gruzy, zwaliska,
Ulice i domy znajome z dziecinnych lat,
Traugutta i Świętok...yska,
Niecała i Nowy Świat.
I płynie miasto na sk...ydlach sławy,
I spada kamieniem na serce. Do dna.
Ogłaszam alarm dla miasta Warszawy.
Niech trwa!

Bolesław Leśmian «Romans»

«Romans śpiewam, bo śpiewam! Bo jestem
śpiewakiem!
Ona była ...ebraczką, a on był ...ebrakiem.
Pokochali się nagle na rogu ulicy,
I nie było ubo ...szej w mieście tajemnicy...
Nastała noc majowa, gwiazdźście wesola,
Siedli – ramię z ramieniem – na stopniach
kościół.
Ona mu podawała z wyrazem skupienia
To usta do pieszczoty, to – chleb do gryzienia.
I tak, śniąc, p ...egryzali pod majowym niebem
Na p ...emian chleb — pieszczotą, a pieszczotę –
chlebem.
I dwa głody sycili pod opieką wiosny:
Jeden głód – ten ...ebraczy, a drugi — miłosny.
Poeta, co ich widział, zgadł, jak ...yć pot ...eba?
Ma dwa głody, lecz brak mu — dziewczyny i
chleba».

(rz/ż, ó/u)

ks. Jan Twardowski Śpieszmy się

«Śpieszmy się kochać l ...dzi tak szybko
odchodzą
zostaną po nich b ...ty i telefon gł ...chy
tylko co niewa ...ne jak krowa się wlecze
najwa ...niejsze tak prędkie ...e nagle się staje
potem cisza normalna więc całkiem nieznośna
jak czystość ...rodzona najprościej z rozpacz
kiedy myślimy o kimś zostając bez niego
Nie bądź pewny ...e czas masz bo pewność
niepewna
zabiera nam wra ...liwość tak jak ka ...de
szczęście
p ...ychodzi jednocześnie jak patos i h ...mor
jak dwie namiętności wciąż ... słabsze od jednej
tak szybko stąd odchodzą jak drozd milkną w
lipc ...
jak dźwięk trochę niezgrabny l ...b jak s ...chy
...kłon
...eby widzieć naprawdę zamykają oczy
choć ... większym ryzykiem rodzić się ni ...
...m ...ec
kochamy wciąż ... za mało i stale za p ...żno
Nie pisz o tym zbyt często lecz pisz raz na
zawsze
a bedziesz tak jak delfin łagodny i mocny
Śpieszmy się kochać l ...dzi tak szybko
odchodzą
i ci co nie odchodzą nie zawsze powr ...cą
i nigdy nie wiadomo m ...wiał o miłości
czy pierwsza jest ostatnią czy ostatnia pierwszą»

Pisownia *h-ch*

h piszemy	gdy w innych formach danego wyrazu bądź w wyrazach pokrewnych wymienia się na <i>g, dz, z, ż</i>	<i>wahać</i> – <i>waga</i> , <i>blahy</i> – <i>blazen</i> , <i>druh</i> – <i>drużyna</i> , <i>wataha</i> – <i>watadze</i> .
	w wyrazach, które rozpoczynają się od cząstek: <i>hydro-, hiper-, hipo-, higo-, hekto-, hetero-, helio-, homo-, homeo-</i>	<i>hydrografika</i> , <i>hiperbola</i> , <i>hipopotam</i> , <i>higroskopijny</i> , <i>hektolitry</i> , <i>heteroatom</i> , <i>helioterapia</i> , <i>homofonia</i> , <i>homeopatia</i> .
	na początku wyrazów, jeśli <i>h</i> można opuścić	<i>Hanna</i> – <i>Anna</i>
	w niektórych imionach	<i>Halina</i> , <i>Bohdan</i> , <i>Henryk</i> , <i>Hania</i> .
	po spółgłosce <i>z</i>	<i>rozhuścić</i> , <i>zharmonizować</i> , <i>zhańbić</i> .
	na początku wykrzykników	<i>hurra!</i> , <i>hej!</i> , <i>hop!</i> , <i>halo!</i>
	w licznych wyrazach pochodzenia obcego (w nazwach własnych), na początku oraz w środku wyrazów	<i>Holandia</i> , <i>Himalaje</i> , <i>Sahara</i> , <i>Homer</i> ; <i>harcerz</i> , <i>hrabia</i> , <i>huragan</i> , <i>hak</i> , <i>filharmonia</i> , <i>ohydny</i> .
	Spółgłosce <i>h</i> w języku ukraińskim odpowiadają <i>z</i> albo brak tej spółgłoski	<i>humor</i> – <i>зумор</i> , <i>Hanna</i> – <i>Ганна</i> , <i>historia</i> – <i>історія</i> .
ch piszemy	na końcu wyrazów	<i>orzech</i> , <i>brzuch</i> , <i>w domach</i> , <i>słuch</i> . Wyjątki: <i>druh</i> , <i>Boh</i> (nazwa rzeki), <i>poroh</i> (próg skalny w korycie rzeki)
	gdy w innych formach danego wyrazu (lub w wyrazach pokrewnych) wymienia się na <i>sz</i>	<i>groch</i> – <i>groszek</i> , <i>cicho</i> – <i>cisza</i> , <i>duch</i> – <i>dusza</i> ,
	po <i>s-</i>	<i>wschód</i> , <i>schemat</i> , <i>schody</i> , <i>schabowy</i>
	w wykrzyknieniach	<i>och!</i> , <i>ach!</i>
	W języku ukraińskim dwuznakowi <i>ch</i> odpowiada <i>x</i>	<i>strach</i> – <i>страх</i> , <i>mucha</i> – <i>муха</i> ; <i>dach</i> – <i>дах</i> ; <i>chata</i> – <i>хата</i> .

Ćwiczenia

Переписати слова з *ch*, які варто запам'ятати: *choroba*, *bochenek*, *chomik*, *chory*, *Chiny*, *chleb*, *chór*, *chwila*, *chrabąszcz*, *chudy*, *chemia*, *chłód*, *chmura*, *chaos*, *chlustać*, *charakter*, *chrzest*, *chrzan*, *chryzantema*, *chirurg*, *chwast*, *chata*, *chorągiew*, *chwalić*, *choleryk*, *samochód*, *wychowawca*, *chuligan*, *chustka*, *chór*, *cholesterol*, *echo*, *kucharz*, *kuchnia*, *muchomor*, *chronologia*, *pechowiec*, *pchła*, *choinka*, *chodzić*, *Chorwacja*, *chować*, *chytry*, *dmuchawiec*.

Переписати прислів'я, вставляючи пропущені літери (ch/h)

Na po...yłe drzewo wszystkie kozy skaczą.
Swoja ...atka jak rodzona matka.
Zawsze tego się ...ce, czego nie można.
Z wielkiej ...mury mały deszcz.
Jadłby kot ryby, ale nie ...ce maczać ogona.
Czym ...ata bogata, tym rada.
Zako...ał się, jak diabeł w su...ej wierzbie.
...ciał się skąpy obwiesić, że talara stracił.
Skoro nie potrafisz, nie p...aj się na afisz.
...oćby pił, ...oćby bił, byle był.
...oć burza ...uczy wkoło nas, do góry wzniesmy skroń.
Mocny zawsze jest na wierz...u, słaby na spodzie.
Nie ...ce góra przyjść do Ma...ometa, musi Ma...omet przyjść do góry.
Z kłótni dwó... korzysta trzeci.

Вставити пропущені літери або двознаки (с...-h, rz-ż). Виразно прочитати вірші.

Zofia Dąbrowska

«P...eszedł sobie dawno
śliczny, złoty w...esień...
Teraz nam październik
Dała pani jesień...
Słońko takie śpiące,
coraz później wstaje,
Ptaszki odlatują,
...en, w dalekie kraje.
W cieniu, pod d...ewami
ci...o śpią kasztany,
ka...dy błyszczący pięknie,
niby malowany.
Lecą liście z d...ewa
ró...nokolorowe,
te są ...ółto – złote,
a tamte – brązowe.
Jeszcze niby ciepło,
słońko świeci, g...eje...
a... tu nagle skądęś
wi.....ysko zawieje.
...mur wielki... deszczowy...
nazbiera, napędzi...
tak się pan listopad
nauwija wszędzie».

W. Szymborska

«O, jak...e są nieszczelne granice ludzki...
państw!
Ile to ...mur nad nimi bezkarnie
p...eptywa,
ile piasków pustynny... p...esypuje się z
kraju do kraju,
ile górski... kamyków stacza się w cudze
włości w wyzywający... podskoka...!
Czy muszę tu wymieniać ptaka za
ptakiem jak leci,
albo jak właśnie p...ysiada na
opuszczonym szlabanie?
Nie...by to nawet był wróbel — a ju... ma
ogon ościenny,
...oć dzióbek jeszcze tutejszy. W dodatku
– ale... się wierci!»

Na місці kropok wstawić literę: ó-u, rz-ż, ch-h.

«I podni...słszy oczy nieco w g...rę, zamyślił się, następnie zaś, ...óć niepytany, począł m...wić, jakoby do siebie:

— Ko...anie to niedola cię...ka, bo p...ez nie człek wolny niewolnikiem się staje. R...wnie jak ptak, z ł...k... ..st...elon, spada pod nogi myśliwca, tak i człek, miłością pora...on, nie ma j...ż mocy odlecieć od n...g ko...any.....

Ko...anie to kalectwo, bo człek, jak ślepy, świata za swoim ko...aniem nie widzi...

Ko...anie to sm...tek, bo kiedy... więcej łez płynie, kiedy... więcej wzdy...ań boki wydają? Kto poko...a, tem... ju... nie w głowie ni stroje, ni łowy; siedzieć on got...w, kolana własne dłońmi objąwszy, tak tęskniąc ...ewliwie, jak ...w, kt...ry kogoś bliskiego postradał...

Ko...anie to ...oroba, gdy... w niem, jak w ...orobie, twa... bieleje, oczy wpadają, ręce się t...ęsą i palce ch...dną, a człowiek o śmierci rozmyśla, albo w obłąkani... ze zje...oną głową ...odzi, z miesiącem gada, rad miłe imię na piask... pisze, a gdy m... je wiatr zwieje, tedy powiada: „nieszczęście!...“ i szlo...ać got...w...

T... Ketling ...milkł na ...wilę, ...ekłby kto, ...e się w rozpamiętywani... pogrą...ył. K...ysia słu...ała sł...w jego, jakoby pieśni, d...szą całą. Roz...yliły się jej ocienione ...sta, a oczy nie s...odziły ze śnie...nej twa...y ryce...a. Baśce cz...pryna spadła całkiem na oczy, więc nic nie było mo...na poznać, co myśli, ale siedziała tak...e ci...o.

Wtem ziewnął pan Zagłoba głośno, odsapnął, wyciągnął nogi i ...ekł:

— Ka...-...e z takiego ko...ania psom b...ty ...szyć.

— A jednak – zaczął zn...w ryce... – jeśli miłować cię...ko, to nie miłować cię...ej jeszcze, bo kog...ż bez ko...ania nasyci rozkosz, sława, bogactwa, wonności l...b klejnoty?... Kto ko...anej nie powie: „Wolę cię niżli kr...lestwo, niżli scepter, niżli zdrowie, niżli długi wiek?...“ A ponieważ... ka...dy ...ętnieby oddał ...ycie za ko...anie, tedy ko...anie więcej jest warte od ...ycia...

Ketling skończył» (Henryk Sienkiewicz, Pan Wołodyjowski).

rz-ż, ch-h

Szczepan Szczygieł z G...miący... Byst...yc

P...ed ...rzciniami ...ciał się p...yst...yc.

Sam się st...yc nie p...ywykł wszak...e.

Więc do szwagra skoczył.

Szwag...e! Szwag...e! Ost...y... mnie

...óć k...tynkę, bo mam ...rzciny za godzinkę!

Nic prostszego szwagier na to

...ono! B...ytwę daj szczerbatą.

W r...ysko będzie st...e...ę Szczygła

Ta szczerbata b...ytwa st...ygła.

Usłyszawszy straszną wieść.

Szczepan Szczygieł w...asnął

Cześć! I p...ez g...ądkę poza szosą,

Niest...y...ony czmy...nął w proso.

Pisownia i – j

i	po z, c, s, dz (wymawianych miękko [ż, ć, ś, dź])	<i>siano, bocian</i>
	po wszystkich spółgłoskach, po których nie piszemy j	<i>Anglia, radio, Belgia</i>
j	po z, c, s (wymawianych twardo [sj, cj, zj])	<i>lekcja, Azja, poezja, akacja</i>
	po przedrostkach z-, nad-, pod-, od-, ob-, w-	<i>zjechać, nadjechać, podjazd, odjazd, objazd, wjazd</i>
	po części zd-	<i>zdjęcie, zdjąć</i>

Ćwiczenia

Після заповнення пропусків (j/i) навчитися виразно читати вірші.

T. Różewicz

«Zapomn.....c...e o nas
o naszym pokolen...u
ży...c...e ...ak ludz...e
zapomn.....c...e o nas
my zazdrość...l...śmy
rośl...nom ... kam...en...om
zazdrość...l...śmy psom
chc...ałbym być szczurem
mów...łem wtedy do n...e...
chc...ałabym n...e być
chc...ałabym zasnąć
... zbudz...ć s...ę po wo...n...e
mów...ła z zamkn...ętym... oczam...
zapomn.....c...e o nas
n...e pyta...c...e o naszą młodość
zostawc...e nas».

W. Lickiewicz

«O... remonc...e! O... remonc...e!
W...esz, że c...eb...e n...enaw...dzę.
Wc...aż w m...eszkam...u, ...ak po
fronc...e.
Tobą s...ę... po prostu brzydzę!
Pachn...e pyłem, pachn...e farbą,
Pachn...e w końcu – Bóg w...e czym!
Rozpuszczaln...k, be...ca, lak...er...
N...e chcę być prorok...em złym.
Ma...ster swo...e, żona swo...e,
O remontach w...edzą wszystko.
A ...a s...edząc w kąc...e... m...lcze!
Patrzac na pobo...ow...sko!
...ak...ś term...n? K...edy kon...ec?
N...e! N...e dow...esz s...ę n...czego.
Wkrótce pewn...e oszale...ę!
Chroń mn...e Pan...e ode złego!
N...e! N...e ...estem optym...stą.
Remont wcale mn...e n...e c...eszy.
Oczyw...śc...e, lub...ę czystość,
Choć czasam... mogę zgrzeszyć!
Za to późn...e... ma być p...ękn...e.
Co ...a mów...ę? Ma być cudn...e!
O... remonc...e! O... remonc...e!
Ja przez c...eb...e na w...ór schudnę!»

J. Brzechwa «Jajko»

«Było sob...e raz ...a...ko mądrze...sze od kury.
Kura wyłaz... ze skóry.
Pros..., błaga, namaw...a: – Bądź głupsze!
Lecz co można poradz...ć, k...edy s...ę kto uprze?
Kura martw... s...ę bardzo ... nad ...a...k...em gdacze,
A ono pow...ada, że ...est kacze.
Kura pros... serdeczn...e ... szczerze:
– N...e trzęś s...ę, bo będz...esz n...eśw...eże.
A ono własn...e s...ę trzęs...e ... mów..., że ...est gęs...e.
Kura do n...ego zwraca s...ę z nauką,
Że ...a...ka łatwo s...ę tłuka,
A ono pow...ada, że to ba...ka,
Bo w wapn...e trzyma s...ę ...a...ka.
Kura czule namaw...a: – Chodź, to c...ę wys...edzę.
A ono uc...eka za m...edzę,
Kładz...e s...ę na grządkę pustą
... ośw...adcza, że będz...e kapustą.
Kura pow...ada: – N...e chodź na ul...cę,
Bo zrob...ą z c...eb...e ...a...eczn...cę.
A ...a...ko na to na...bezczeln...e...:
– Na ul...cy n...e ma pateln...
Kura mów...: – Ostrożn...e! To gorąca woda!
A ...a...ko na to: – Z...mna woda. – Szkoda!
Wskoczyło do ukropu z m...ną bardzo hardą
... ugotowało s...ę na twardo».

Halina Poświatowska

Has...u Has...eńko
n...e bó... s...ę n...c
masz tak...e ładne usta
... tak...e oczy w...esz -
zac...śn...esz ładne usta
zamkn...esz ładne oczy
... ..eszcze dłoń w n...ew...elką
zw...n...esz p...ęść
Has...u Has...eńko
m...ałaś suk...enkę w kropk...
m...ałaś
lub...łaś dzwon...ć koral...kam...
lub...łaś
... m...asto które przychodz... w nocy
kochałaś - tak
spó...rz -
to wcale n...e tak daleko
on... mów...ą - n...ebo
spó...rz - to całk...em bl...sko
on... mów...ą - noc
a ty - wróc...sz do m...asta
wykw...tn...esz ...m...en...em
na ustach
Has...u Has...eńko
...uż trzeba ...ść
no chodź

На місці крапок вставити *i/j*.

Przy we...śc...u do mo...e... szkoły rośn...e k...lka starych akac..... Przed wakac...am... akac...e są obsypane b...ałym... kw...atam.... Lub...ę te drzewa. Nawet w czas...e lekc..... spoglądałam w okno, by ...e zobaczyć. Nauczyc...ele zwraca...ą m... n...eraz uwagę, abym p...ln...e... pracował na lekc....., a n...e patrzył na akac...e. Na pewno ma...ą rac...ę, ale n...e mogę odzwycza...ć s...ę od patrzen...a na stare akac...e.

Pisownia wyrazów z *q, ę, om, em, on, en*

<i>q</i>	w wyrazach rodzimych, chociaż wymawianych czasem <i>om, on</i>	<i>łąka, kąt, ząb</i>
	w zakończeniu czasowników w formach 3. osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego i przyszłego prostego	<i>czytają, widzą, siedzą, pomyślą</i>
	w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników i przymiotników deklinacji żeńskiej	<i>z mężczyzną, z miłą damą, z książką</i>
<i>ę</i>	w wyrazach rodzimych, chociaż wymawianych czasem <i>em, en</i>	<i>dęby, zęby</i>
	w zakończeniu czasowników w formach 1. osoby liczby pojedynczej czasu teraźniejszego	<i>myślę, widzę, siedzę</i>
	w formie biernika liczby pojedynczej rzeczowników zakończonych na <i>-a</i> w mianowniku	<i>dama – damę, szyja – szyję, matka – matkę</i>
<i>om, on, em, en</i>	w wyrazach zapożyczonych z języków obcych zgodnie z wymową	<i>komfort, komputer, konto; tempo, dentysta, remont</i>
	przed <i>ć, dź</i> , chociaż w wymowie 'n' może być zmiękczone	<i>na koncie, o komendzie</i>
	w wyrazach rodzimych przed <i>-ka</i> oraz <i>-ko</i>	<i>słomka, piosenka, jedzonko (ale zwierzątko, bo zwierzęta)</i>
	na początku wyrazów	<i>encyklopedia, onkologia, omdlenie</i>
	w celowniku liczby mnogiej rzeczowników wszystkich rodzajów	<i>kobietom, kotom, cielętom</i>

Ćwiczenia

Заповнити пропуски орфограмами: *q, ę, om, em, on, en* або з двох поданих варіантів вибрати правильний. Навчитися виразно читати тексти.

«Spadł b...k na str...k, a str...k na p...k. Pękl p...k, pękl str...k, a b...k się zl...kł».

«Czarny dzięcioł z chęci... pień ci...ł».

Danka kupiła dwa k...plety farb do malowania i dwa p...dzle. Ma to być prez...t dla jej koleżanki Boż...y, która lubi malować. Nauczyciel zaj...ć plastycznych cz...sto chawali Boż..... za ilustracje i mówi, że b...dzie z niej dobra malarka. Kilka obrazów Boż...y zostało nagrodz...ych na k...kursach plastycznych dla młodzieży szkolnej.

K. Baczyński Szli na wojn... trzej żołnierze

«Szli na wojn... trzej żołnierze,
śpiewali.
Jed... silny był jak czołgi
ze stali
Drugi wielki jak armata,
czarny drab,
iskry szły, jak brał karabin
do swych łap.
Trzeci mały był i chudy,
bidula,
kiedy bagnet brał do boku,
to kulał.
A jak przyszło gin...ć w polu
w oddali,
tak zaśpiewał t... jak czołgi
ze stali:
„Kto to b...dzie, moja szablo,
tob... tłukł,
kiedy na mnie zi...i... spadnie
czarny grób?”
A t... drugi jak armata
śpiewał tak:
„Kto ci... b...dzie, karabinie,
brał do łap?
Kto tw... kolb... wyróżnie wroga
prosto w krzyż,
kiedy ja pod grob... b...d...
glin... gryzł?”
A t... trzeci, t... najmniejszy,
bidula,
śpiewał, gdy do ciszy zi...i
si... wtulał:
„Gdy mnie kula roztrąca w proch i gruz,
kto ci... b...dzie, Polsko, kochał,
w sercu niósł?”»

T. Różewicz

«Zapomnijcie o nas
o naszym pokoleniu
żyjcie jak ludzie
zapomnijcie o nas
my zazdrościliśmy
roślin(om/ą) i kamieni(om/ą)
zazdrościliśmy ps(om/ą)
chciałbym być szczur(ę/em)
mówił(ę/em) wtedy do niej
chciałabym nie być
chciałabym zasn(ą/on)ć
i zbudzić si(ę/en) po wojnie
mówiła z zamkni(ę/en)tymi oczami
zapomnijcie o nas
nie pytajcie o nasz(ą/on) młodość
zostawcie nas».

Kazimierz Przerwa-Tetmajer

«Szukam ci... – a gdy ci... widz...
udaj..., że ci... nie widz....
Kocham ci... – a gdy ci... spotkam
udaj..., że ci... nie kocham.
Zgin... przez ciebie – nim zgin...
krzykn..., że gin... przypadkiem...»

Józef Czechowicz

«Szumiał las, śpiewał las,
Gubił złote liście,
Świeciło si... jasne słońce
Chłodno a złościście...
Rano mgła w pole szła,
Wiatr j... rwał i strz...pił...
Opadały ci...żkie grona
Kalin i jarz...bin...
Każdy zmierzch moczył deszcz,
Płakał, drżał na szybkach...
I tak ładnie mówił tatuś:
Jesień gra na skrzypkach...»

L. Krzemieniecka «Gaska»

G(a/on)ska g(en/ę)sim piórem pisze listy co dzień.

- A na czym je pisze?

- Na gł(ę/em)bokiej wodzie.

Na gł(em/ę)bokiej wodzie, na fali jeziora

pisze g(ę/en)sim piórem listy do g(a/on)siora.

Прочитати виразно і правильно вірші для артикуляції, вибрати правильний варіант написання окремих слів

Chrz(on/a)szcz brzmi w trzcinie w Szczebrzeszynie;

Strz(a/on)sa skrzydła z dżdzu.

A trzmiel w puszczy tuż przy Pszczynie

Straszny wszczyna szum.

M(a/on)ż gzęgżółki w chaszczach trzeszczy.

W krzakach drzemie kszyk.

A w Trzemesznie straszy jeszcze

Wytrzeszcz oczu strzyg!

Trzpiot trzasn(on/a)ł trzykroć trzn(a/on)dla trz(a/on)kiem trzepaczki.

Tysi(a/on)c twarzy, tysi(a/on)c min.

Każdej nocy mi si(ę/e) marzy,

Że mam tysi(on/a)c różnych twarzy,

Które wam przedstawi(e/ę) w mig.

Najpierw ryjek mam jak dzik,

Dzikim ryjkiem na paszcz(ę/en)ce

W lesie dzikie kółka kr(ę/en)c(ę/e).

Gdy jest ciemno, ksi(en/ę)życ łykam,

Co ma kształty bal(a/on)ika

I policzki mi wydyma,

Tak że każdy jest jak dynia,

A ja lec(ę/e) w dziwne strony,

Bal(a/on)ikiem nakarmiony.

Tam, gdzie z kremu kr(a/on)ży chmura,

Mruczy w chmurze duch kocura.

Za łakomstwo pokutuje,

W kółko z pyszczka krem zlizuje.

W drug(a/on) stron(ę/e), chcesz, to wierz,

Robi to ten kocur też.

Mokre gwiazdy w stawie śpi(a/on),

Złote rybki im si(ę/e) śni(a/on).

Ksi(ę/en)życ światło z łuski tłoczy,

Karpie maj(a/on) białe oczy,

W(a/on)sy z gl(on/a)ów przyprawione.

Ruszam pyszczkiem tak jak one

Правила правильної польської вимови

W języku polskim, jak i w ukraińskim, wszystkie samogłoski są wymawiane wyraźnie w sposób otwarty. Przy wymawianiu samogłosek należy dobrze otwierać usta.

W wymowie nosówek występują różnice w zależności od sąsiadujących spółgłosek. Oto reguły poprawnej wymowy:

1. Przed spółgłoskami: *z, s, ż, ś, sz, w, f, ch* wymowa *a, e* nie ulega zmianie, np. [Ślązak], [węch].

Na końcu wyrazu wymowa *a* nie ulega zmianie.

Samogłoska *e* jest wymawiana jak [e], np. [ide], [robie].

2. *a, e* wymawia się jak [om, em] przed spółgłoskami *b* i *p*. Np. *raćbać* wymawia się: [rombać], *dęby* wymawia się: [demby], *kąpiel* wymawia się: [kompiel].

3. *a, e* wymawia się jak; [on, en] przed spółgłoskami *d, t, dz, c, cz*. Np. *będać* wymawia się: [bendać], *kąt* wymawia się: [kont], *pieniądz* wymawia się: [pienionc], *pączek* wymawia się: [ponczek].

4. *a, e* brzmi jak [oń, eń] przed *ć, dź*. Np. *pięć* wymawia się: [pieńć], *będzie* wymawia się: [beńdzie].

5. *a, e* wymawia się jak: [o, e] przed spółgłoskami *l, ł*. Np. *wziął* wymawia się: [wzioł], *wzięli* wymawia się: [wzieli].

Przy wymawianiu pojedynczych spółgłosek nie ma większych odchyień. Spotyka się jednak dość często niezbyt precyzyjne wymawianie spółgłosek. Często spotykanym błędem jest zniekształcanie spółgłosek przy ich nagromadzeniu, np. *czterdzieści* – na [sterdzieści], *trzeba* – na [czeba] itp.

Trzeba zwracać uwagę na zasadę upodobnienia spółgłosek pod względem dźwięczności: wymowa spółgłoski końcowej wyrazu zależy od dźwięczności spółgłoski rozpoczynającej wyraz następny, np. *wóz drewniany* – *z* – jest dźwięczna, bo przed *d* (dźwięczną); *wóz popsuty* – *z* – jest bezdźwięczna, wymawia się jak [s], bo przed *p* (bezdźwięczną). Analogiczna sytuacja występuje w środku wyrazu, np. *trzeba* wymawia się jak [tszeba], bo bezdźwięczna *t* upodobiła *rz*; *drzewo* wymawia się dźwięcznie jak [drzewo], lecz nie [dzewo]. (Porównaj inną wymowę w wyrazie *dżem*).

Akcent gramatyczny

W języku polskim akcent gramatyczny jest stały i przypada na drugą zgłoskę od końca wyrazu wielozgłoskowego. Od normy tej zachodzą następujące wyjątki.

1. Akcent na czwartej sylabie od końca – w 1 i 2 os. l.mn. trybu przypuszczającego: *wzięlibyście, zdecydowalibyśmy*.
2. Akcent na pierwszej sylabie od końca – w skrótowcach: *GPS* (dzi-pi-es), *PKP* (pe-ka-pe); w wyrazach jednosylabowych z prefiksami *arcy-*, *eks-*, *wice-*: *eksmąż*, *wicemistrz*; w wyrazach pochodzenia obcego, głównie francuskiego: *à propos* (a-pro-po).
3. Akcent na trzeciej sylabie od końca jest charakterystyczny dla:
 - rzeczowników na *-ika/-yka*, zapożyczonych z łaciny (*fizyka*, *fizyką*, *polityka*, *polityce*); rzeczowników typu *polityk*, *fizyk*, *matematyk* – w dopełniaczu lp. lub przypadkach o tej samej liczbie sylab: *politykiem*, *fizykach*, *matematyku*, ale: *politykami*, *fizykowi* *matematykowi*;
 - czasowników w trybie oznajmującym w 1 i 2 os. l.mn.: *pisaliśmy*, *chodziliście*;
 - czasowników w trybie przypuszczającym w 1, 2 i 3 os. l.p. (*poniósłbyś*, *krzyczałbym*, *zająłby*) oraz 3 os. l.mn. (*skończyliby*);
 - liczebników głównych 2-sylabowych z częstkami *-kroć*, *-set*, *-sta*: *tysiąckroć*, *dziewięćset*, *czterysta*;
 - spójników połączonych z końcówkami osobowymi czasownika *-śmy*, *-ście* oraz morfemami trybu przypuszczającego: *abyście*, *zebyśmy*, *jeśliby*, *ponieważby*.

Завдання. Для оволодіння правильною вимовою польських звуків прочитати наступні скоромовки (łamańce językowe):

«Trzmiel na trzosie w trzcinie siedzi z trzmiela śmieją się sąsiedzi.

Warszawa w żwawej wrzawie w warze wrze o Warszawie.

Król królowej tarantulę włożył czule pod koszulę.

Truchtem tratują okrutne krowy Rebeki mebel alabastrowy.

Dromader z Durbanu turban pożarł panu.

Powstały z wydm widma w widm zwały wpadł rydwan.

Puma z gumy ma fummy a te fummy to z dumy.
Przy karczmie sterczy warsztat szlifierczy.
Cienkie talie dalii jak kielichy konwalii.
Pan ślepo śle, panie pośle!
Taka kolasa dla golasa to jak melasa dla grubasa.
Drgawki kawki wśród trawki - sprawką czkawki te drgawki.
Naiwny nauczyciel licealny nieoczekiwanie zauważył nieostrożnego ucznia, który nieumyślnie upadł na eukaliptus.
Akordeonista zaiste zainteresował zaufanego augustyniallusa etiudą.
Koala i boa automatyzują oazę instalując aerodynamiczny aeroplan.
Paulin w Neapolu pouczył po angielsku zainteresowanego chudeusza, co oznaczają rozmaite niuanse w mozaice.
Augustyn przeegzaminował Aurelię z geografii, próbując wyegzekwować wiadomości o aurze Australii i Suezie.
Euforia idioty zaaferowała jednoosobowe audytorium uosobionego intelektualisty.
Nieoczekiwany nieurodzaj w Europie oraz nieumiejętna kooperacja państw zaalarmowały autorów przeobrażeń.
Krab na grab się drapie, kruchą gruchę ma w łapie.
Marne piwo browarne z browaru na Ogarnej – a mówiły kucharki, że najlepsze jest z Warki.
Podrapie wydra pana brata na trapie.
Do jutra – burto kutra!
Pewien dzudok w walce dzudo posiniaczył czyjeś udo.
To jest wir, a to żwir, w żwiru wirze ginie zbir!
Żagiel w łopot wpadł. To kłopot!
Raz lew wpadł w zlew, wprost w wody ciek, i nim kleń-leń wypchnął go zeń, popłynął w ściek!
To jest stuła – z Tuły stuła, a tu świeżo kwitnie świerzop.
Raz dywizja telewizji pomagała szukać wizji, a znalazłszy ją w Kirgizji, domagała się prowizji».

Література

1. Боднар Н. Формування навички скоропису молодших школярів. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Ізмаїл, 2009. 198 с.
2. Гаращук К., Гаращук Л. Особливості навчання писемного мовлення учнів середнього ступеня загальноосвітньої школи. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка* (19). С. 83-86.
3. Остапчук В. Формування графічних навичок письма на уроках польської мови. *Стан і перспективи методики вивчення польської мови у закладах середньої та вищої освіти. Збірник тез доповідей I Міжнародного науково-методичного семінару. 4–8 жовтня 2021 року*. Київ – Луцьк – Варшава. С. 95–98.
4. Скуба І. Формування навичок писемного мовлення на уроках польської мови. *Стан і перспективи методики вивчення польської мови у закладах середньої та вищої освіти. Збірник тез доповідей I Міжнародного науково-методичного семінару. 9–13 листопада 2020 року*. Київ – Луцьк – Варшава. С. 109–112.
5. B. Dunaj. Zasady poprawnej wymowy polskiej. *Język Polski*. 2006, z. LXXXVI, s. 161–172.
6. Karczmarchuk B. Wymowa polska z ćwiczeniami. Lublin: Asocjacja Logopedic, 2012. 240 s.
7. Kram J. Zarys kultury żywego słowa, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1995.
8. Lipińska E., Dąbska E. G. Pisać jak z nut. Kraków : Universitas, 2016. 455 s.
9. Lipińska E. Nie ma róży bez kolców : ćwiczenia ortograficzne dla cudzoziemców. Kraków : Universitas, 2014. 244 s.
10. W. Lubaś, S. Urbańczyk: Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej, Kraków–Katowice: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego : Fundacja dla Wspierania Śląskiej Humanistyki, 1994. 509 s.
11. Maciołek M., Tambor J. Głoski polskie. Przewodnik fonetyczny dla cudzoziemców i nauczycieli uczących się języka polskiego jako obcego. Katowice, 2013.
12. Mały słownik języka polskiego / red. L. Sobol. Warszawa : PWN, 1993. 1181 s.

13. D. Michałowska: O podstawach polskiej wymowy scenicznej. Kraków: Avalon Publishing Limited, 1994.
14. Pyzik J. Przygoda z gramatyką. Fleksja i słowotwórstwo imion. Kraków : Universitas, 2013. 464 s.
15. Słownik ortograficzny języka polskiego wraz zasadami pisowni i interpunkcji / opr. M. Szymczak. Warszawa, 1995. 910 s.
16. Słownik języka polskiego / red. W. Doroszewski. T. I – XXI. Warszawa : PWN, 1997.
17. Słownik ortograficzny z wymową. Opracowanie Aleksandra Kubiak-Sokół. Warszawa: PWN, 2008. 861 s.
18. Dutka W., Gajewska B., Willman A. Słownik ortograficzny z zasadami gramatyki. Warszawa-Bielsko-Biała: ParkEdukacja, 2010. 599 s.
19. Słownik poprawnej polszczyzny / red. W. Doroszewski. Warszawa : PWN, 1973. 1054 s.
20. Toczyska B. Elementarne ćwiczenia dykcji. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 1998.
21. Zarych E. Ortografia polska w ćwiczeniach dla obcokrajowców. Kraków : Prolog, 2016. 162 s.
22. <https://język-polski.pl/>
23. <https://polski.pro/www.epolish.eu/>
24. <https://sjp.pwn.pl/https://sjp.pwn.pl/>

Навчально-методичне видання
Автор: Остапчук Вікторія Вікторівна.
Орфографічний та орфоепічний практикум з польської мови
Видання друкується в авторській редакції

Вид-во «Вежа-Друк»

Остапчук В.В. Орфографічний та орфоепічний практикум з польської мови :
методичні рекомендації. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 30 с.

(тираж – 20 примірників, папір офсетний, формат А5, обсяг – 30 с.)